Page 1

Name : Rabari Komal V.

Roll. No : 152

Sub : Banking and finance

Reg. no : COC2025152

Sem : 1.

paper code : 101.

paper Name : Banking and finance (COC)

sign : K. V. Rabari

રબારી કોમલ બી. R.V. Rabari

પ્ર-1. વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

જવાબ:-

1. **નાના ગ્રાહકો**

• **નાના ગ્રાહકો કોણ છે?**

- ભારતમાં 18 વર્ષથી નાની ઉંમરની વ્યક્તિને કાયદા હેઠળ "નાનો" કહેવાય છે. (Indian Majority Act, 1875 અને Indian Contract Act, 1872 ની કલમ 11 પ્રમાણે).

- નાના વ્યક્તિ પોતાના નામે કરાર કરી શકતા નથી, એટલે બેન્ક ખાતું પણ પોતાના નામે એકલા ચલાવી શકતા નથી.

• **નાનાનું બેન્ક ખાતું કેવી રીતે ખોલાય?**

- ખાતું નાનાના નામે ખોલાય પણ તેના માતા-પિતા કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ ગાર્ડિયનની સાથે ખોલવું પડે.

- ખાતાનું નામ લખાય રીતે:
- "માસ્ટર રાહુલ શાહ (નાના) દ્વારા ગાર્ડિયન શ્રીમતી પર્વતીબેન શાહ."
- અથવા "મિસ ક્રિષ્ટી પટેલ by Father & Natural Guardian Shri Maheshbhai Patel."

રબારી કોમલ બી. K. V. Rabari

• 18 વર્ષ પૂરા થાય ત્યારે શું થયું?

- જ્યારે નાની વ્યક્તિ 18 વર્ષની થાય છે.
- બેંક તેને પત્ર લખે છે કે "હવે તમે પુખ્ત થયા છો, નવું KYC કરાવો."
- નવી સહી આપવી પડે.
- જૂનું ખાતું બંધ કરીને નવું ખાતું ખોલવામાં આવે અથવા જૂનું ખાતું જ પુખ્ત ખાતામાં ફેરવાય.
- હવે ગાર્ડિયનની જરૂર નથી, બધું પોતે ચલાવી શકે.

• મહત્વના નિયમો :

- નાના પોતે લોન લઈ શકતા નથી.
- નાના બીજાને લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકતા નથી.
- નાના નોમિની તો બની શકે છે, પણ પૈસા 18 વર્ષ પછી જ મળે.
- આ રીતે બેંકો નાના ગ્રાહકોના હિતોનું રક્ષણ કરે છે અને કાયદાનું પણ પાલન કરે છે.

રબારી કોમલ વી. K.V.Rabari

૨. અભણ ગ્રાહકો

- **અભણ વ્યક્તિ કોણ છે ?**

- જે વ્યક્તિ વાંચી-લખી શકતા નથી. અને પોતાનું નામ પણ લખી શકતા નથી, તેને બેંકિંગમાં 'Illiterate Person' કહેવામાં આવે છે. આવી વ્યક્તિ સહી કરવાને બદલે અંગૂઠાનો છાપો આપે છે.

- **અંગૂઠાના છાપાના નિયમો**

- પુરુષ - ડાબા હાથનો અંગૂઠો
- સ્ત્રી - જમણા હાથનો અંગૂઠો

- છાપું લીધાં પછી બેન્ક કર્મચારી લખે છે, " left Thumb Impression of Shree Ramabhai patel' અથવા "Right Thumb Impression of Smt. Kantaben Desai."

- **ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા**

- ફોટો જરૂરી
- ઓછામાં ઓછા ૨ સાક્ષીઓ જરૂરી
- વીડિયો KYC પણ કરાવી શકાય.

રબારી કોમલ વી. K.V. Rabari

3. અંધ ગ્રાહક (Blind)

- અભણ વ્યક્તિથી બિલકુલ અલગ - અંધ વ્યક્તિને બેન્કમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ગ્રાહક માનવામાં આવે છે, કારણ કે :

- તે વાંચી - લખી શકે છે. (બ્રેઈલમાં)
- તે પોતાની નિયમિત સહી કરી શકે છે.
- કાયદા હેઠળ તેની ક્ષમતા પૂર્ણ છે.
- RBI ની સ્પષ્ટ સૂચના છે: " અંધ વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે બેંક ખાતું ખોલવા અને ચલાવવા માટે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે.

• ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા

- સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
- સહી પોતે જ કરી શકે છે.
- ફોટો અને KYC નોર્મલ
- જો વ્યક્તિ બ્રેઈલમાં વાંચી - લખી શકતો હોય તો બ્રેઈલ ફોર્મ પણ આપવામાં આવે છે.

* ઉદાહરણ :- ૫૫ વર્ષના શાંતાબેન SBI માં FD કરાવે છે. → પોતે જ સહી કરે છે. → તેમની પાસબુક બ્રેઈલમાં છાપી આપવામાં આવે છે. → વ્યાજના પૈસા તેમના ખાતામાં આવે છે, તેઓ રોકડ ATM માંથી ઉપાડે છે.

રબારી કોમલ વી. K.V. Rabari

૫. પરણિત મહિલા ગ્રાહક

- આજે પરિણીત મહિલા 100% સ્વતંત્ર ગ્રાહક છે. તે પોતાના નામે ખાતું ખોલી શકે, ચલાવી શકે, લોન લઈ શકે, લોકર લઈ શકે. બધું જ પતિની પરવાનગી કે સહીની જરૂર નથી.

• ખાતું કેવી રીતે લખાય છે?

- આજે 95% મહિલાઓ પોતાના નામે જ ખાતું ખોલાવે છે.

• ખાતાનું નામ લખવાની રીત

- માત્ર પોતાના નામે
- પતિના નામ સાથે (પરંપરાગત)
- મંગળસૂત્ર નામ (કેટલીક જગ્યાએ)

• ક્યારે વપરાય છે?

- સૌથી વધુ વપરાતું (આધુનિક)
- ગામડે કે જૂની મહિલાઓ પસંદ કરે છે.
- ગુજરાત - રાજસ્થાનમાં લોકપ્રિય

રબારી હીમલ વી. K.V. Rabari

ઉદાહરણ :

1. Smt. Priyanka R. Shah
2. Smt. Priyanka w/o Rajeshbhai Shah
3. Smt. Priyanka Rajeshkumar Shah

ઉદાહરણ :-

બિઝનેસ વુમન રેખાબેન પોતાનો બ્યુટી પાર્લર ચલાવે છે. HDFCમાં કરંટ ખાતું + 20 લાખ ઓવરડ્રાફ્ટ લીધું છે. ખાતું નામ : Rekhaben M. Desai - ચેકબુક, નેટ બેંકિંગ → ક્રેડિટ કાર્ડ - બધું પોતાના નામે.

5. માનસિક રીતે અસ્વસ્થ ગ્રાહક

1. કાયદાકીય સ્થિતિ

ભારતીય કરાર કાયદો કહે છે:
- જે વ્યક્તિ માનસિક રીતે સ્વસ્થ નથી, અને વસ્તુની સમજ નથી, તે કરાર કરી શકતો નથી. - એટલે તેનું બેન્ક ખાતું એકલું ચલાવી શકાય નહીં.

2. બેન્કને જાણ થાય તો શું થાય ?

- જો બેન્કને ખબર પડે કે ગ્રાહક માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે, તો બેન્ક તરત જ ખાતું બંધ કરી દે છે. - ન તો જમા ન તો ઉપાડ.

રબારી કોમલ બી. K.V. Rabariya

6. જોઈન્ટ ખાતું અને તેના ધારકો

જોઈન્ટ ખાતું શું છે?

- એક જ ખાતું જેમાં 2 કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને તેઓ બધા માલિક હોય, સૌથી વધુ પતિ-પત્ની, માતા-પિતા-દીકરા, ભાઈ-ભાઈ, બિઝનેસ પાર્ટનર વચ્ચે થાય છે.

- જોઈન્ટ ખાતાના 4 મુખ્ય પ્રકાર

- પ્રકાર

1. Either or survivor - સૌથી વધુ પ્રચલિત
2. Anyone or survivor - બધા કે એક પણ
3. Jointly / Jointly operated - બધા સાથે મળીને
4. Former or survivor - પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય

- કોણ ચલાવી શકે?

1. બંને માંથી એક પણ ચલાવી શકે છે.
2. બધા કે એક પણ ચલાવી શકે છે.
3. બધાની સહી જરૂરી
4. માત્ર પહેલી વ્યક્તિ ચલાવે, બીજુ નહીં.

રબારી કોમલ વી. K.V. Rabari

• મૃત્યુ પછી શું થાય ?

૧. બાકીની વ્યક્તિને આખું ખાતું મળી જાય.
૨. બાકી રહેલા સર્વાઈવરને મળે
૩. મૃત્યુ પછી પણ બધીની સહી જરૂરી
૪. પહેલી વ્યક્તિ મરે તો બીજાને મળે.

ઉદાહરણ :

૧. પતિ - પત્ની - કોઈ એક મરી જાય તો બીજાને તરત પૈસા મળે.

૨. માતા (75 વર્ષ) + દીકરો - માતા જીવે ત્યાં સુધી એકલા ચલાવે, પછી દીકરાને મળે.

૩. બે ભાઈઓનો બિઝનેસ - બંનેની સહી વગર કોઈ એક ન નીકળે

૪. દીકરો + પિતા (વિદેશ જતો દીકરો)
Anyone Or survivor દીકરો વિદેશમાં હોય તો પિતા ચલાવી શકે છે.

રબારી કોમલ વી. K.V.Rabari

7. પાર્ટનરશિપ ફર્મ ગ્રાહક

1. પાર્ટનરશિપ ફર્મ શું છે?

- બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ સાથે મળીને બિઝનેસ ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા.
- ભારતમાં આ Indian Partnership Act, 1932 હેઠળ ચાલે છે.

2. બેન્કમાં ખાતું કેમ ખોલાય?

ખાતાનું નામ લખાય	ઉદાહરણ
ફર્મના નામે	M/s Shreeji Traders
ચલાવવા	M/s Patel Brothers

• ખાતું ખોલવા જરૂરી દસ્તાવેજ

દસ્તાવેજ	નોંધ
- પાર્ટનરશિપ ડીડ - ફર્મનું PAN કાર્ડ - GST સર્ટિફિકેટ - Shop Act /msme/ Udyam રજિસ્ટ્રેશન - બધાનું KYC (Aadhaar + PAN)	નોટરી કરાવેલી હોવી જોઈએ ફર્મના નામે જ હોવા જોઈએ.
- Authority Letter - ફર્મની રજીસ્ટર્ડ ઓફિસના પુરાવા.	ખાતું કોણ ચલાવશે તે લખેલું હોવું જોઈએ. લાઇટબિલ / રેન્ટ એગ્રીમેન્ટ

રબારી કેમલ વી. K.V. Rabariવં

8. હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ ગ્રાહક
(Hindu Undivided Family - HUF)

• HUF શું છે?

- હિન્દુ, જૈન, શીખ અને બૌદ્ધ માટે જ છે.
- એક અલગ 'કાનૂની વ્યક્તિ' માનવામાં આવે છે.
- આમાં પૈતૃક મિલકત + આ કુટુંબના કમાણીનો ઉમેરો થાય છે.
- ટેક્સ રિટર્ન અલગ ભરાય છે, PAN અલગ હોય છે.

• જરૂરી દસ્તાવેજ

- HUFનું PAN કાર્ડ
- HUFનું ડીડ
- કર્તાનું KYC
- બધા કોપાર્સનર્સની લિસ્ટ + જન્મ તારીખ
- કર્તાની ઘોષણા
- બેન્કનું પોતાનું HUF ફોર્મ

* નોંધ.
- HUF ના નામે જ હોવું જોઈએ.
- નોટરી કરાવેલી અથવા સ્ટેમ્પ પેપર પર

- (કર્તા, પત્ની, દીકરા-દીકરીઓ, પૌત્ર-પૌત્રી)
કે તે કર્તા છે અને કુટુંબ અવિભાજિત છે.
SBI, HDFC, ICICI, Axis વગેરે બેન્કોમાં છે.